

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

AUBRY, OCTAVE

Responzabil: Ionel Mărușan

Viața intimă a lui Napoleon / Octave Aubry ; trad.

de Zaharia Stancu. - București : Orizonturi, 2017

ISBN 978-973-736-362-6

I. Stancu, Zaharia (trad.)

821.111

Corector: Emilia Leancă

Tehnoredactor: Puiu Enache

Coperta: Puiu Enache

OCTAWE AUBRY

Viața intimă a lui NAPOLEON

Traducere de ZAHARIA STANCU

Editura ORIZONTURI – București
B-dul Libertății nr. 4, bl. 117, et. 7, ap. 20
telefon: 021.317.76.79, 0744.531.333
e-mail: orizonturi@editura-orizonturi.ro

Editura ORIZONTURI

Partea întâi
TINEREȚEA LUI NAPOLEON

I

COPILĂRIA

Acest munte uriaș assaltat de valuri, sau mai cûrând acest lanț de piscuri înalte, fiu al Alpilor, care, prin promontoriile sale, prin golfurile sale ascuțite, prin stâncile sale prăbușite se unește atât de puternic cu marea, este Corsica. Pământ aspru și liber, a cărui viață secretă este atât de puternică încât niciodată n-a primit vreo amprentă și fiii ei slujesc numai după alegerea inimii.

„Înainte de a vedea Corsica, spune Napoleon la Sfânta Elena, îi simți parfumul“. Chiar în timpul iernii, când valurile te pălmuiesc cu stropii lor luați de vânt, nările se deschid de la mai multe mile unui parfum în care se unesc levănțica, cimbrul și un fel de fistic aromat și care, sub arsură cerului, preface toată insula într-un rug amăru.

În unele locuri amintirea palpită încă atât încât umple și ridică sufletul... Corsica păstrează o emanăție a geniului pe care l-a secretat. Pe pământul ei mai planează umbra vieții imense care, după ce s-a pierdut pe cerul Europei, a recăzut în fundul Atlanticului, ca aceste Perseide care, în unele seri, iluminează marginea lumii noastre pentru a se scufunda după secole de drum într-un univers necunoscut...

1774, citadela din Ajaccio. O acropolă roșcată, dominând valurile de sus. Soarele va dispărea. Totul pare aurit de agonia lui. Aproape de zidul crenelat, pe un vechi tun genovez al cărui bronz înverzit îi arde pielea, stă aşezat un băiat de șase ani, cu picioarele atârnând, cu ochii aținți la mare. Pare mic și slab, membrele-i sunt subțiri, dar torsul lui este voinic, pieptul umflat ca fundul unui vas, capul enorm. Tenul lui măsliniu este încă ars de soarele

marin. Părul lui roșu-castaniu, periat de vânt, îi cade pe ochii care se schimbă după lumină și trec de la albastru la cenușiu. Când îl apucă mânia – și îi apucă deseori – devin negri.

Ca în multe alte zile s-a bătut în ziua aceea cu câteva pușlamale din port, țipând cu o voce tare, nazală; și-a zgâriat mâinile, picioarele, hainele de ghimpii cactușilor ce acoperă stâncile malului, apoi, după ce și-a gonit adversarii, s-a furișat până la citadelă. Îi place acest loc grav și militar, de care valul se sparge spumegând. Și acolo, singuratic, tăcut, îi place să vadă soarele căzând spre coastele acestei vaste Franțe, despre care știe că a cucerit insula lui și pe care, din această cauză, deși atât de mic, o detestă.

Așteaptă să se facă noapte ca să se întoarcă acasă, pentru ca să scape de maică-sa, signora Letizia, care deseori îl așteaptă în capul scării și-i pedepsește vagabondajele cu o mână iute și viguroasă. Este singura persoană pe care o admiră și de care îi este frică.

Casa Bonaparte era destul de diferită de casa care poate fi vizitată azi. Arsă de Paoliști, a fost reconstruită când începuse să se arate norocul. Locuința unde se naște Napoleon, unde își va petrece primii ani, este o clădire veche, deschizându-se prin ferestre înguste spre o stradă nepavată, care miroase a portocală putrezită, și spre o grădină din cel mai închis verde. O singură și veche servitoare, Caterina, cu care Doamna Bonaparte își împarte treaba, și nu e puțină. Un soț, patru copii, dintre care cea mai Tânără, Mariana, abia a ieșit din leagănul de răchită, și afară de toate acestea, venirile și plecările unei familii, unui clan corsican. Din fericire Letizia, atât de Tânără, e femeie cu cap. Un portret din acest timp, anonim, așezat astăzi în odaia ei, îi arată un obraz prelung, palid, luminat de puțin fard, ochi obscuri și fără reflex, o gură fină care se lasă. Energetică, muncitoare, ordonată, sobră, aproape incultă, ea e frumoasă în rochiile ei simple, în același timp patriciană și menajeră, nobilă și rustică, ca toate femeile

de rangul ei din țara sa. E strânsă la pungă; trebuie; avearea e mică și soțul cheltuiitor.

Acestui soț, Charles Bonaparte, îi plac aventurile. Orfan de tată, trecut sub tutela unchiului său Lucien, arhidiaccon al catedralei din Ajaccio, a studiat dreptul la Corte, apoi a luat doctoratul la Pisa. Se ocupă mai puțin de mica moșie pe care a moștenit-o decât de politică; pe atunci era o meserie care nu îmbogățea.

Înalt și subțire, cu un obraz plăcut, puțin bubos, poartă o perucă de forma unei potcoave. Fiind îngrijit, arată bine în hainele lui de mătase și de catifea brodată. A luptat curajos pentru neatârnarea insulei alături de Pasquale Paoli, șef al partidului național. Letizia l-a urmat călare în acest crâncen război, și, însărcinată cu Napoleon, pentru a scăpa francezilor după înfrângerea de la Ponte-Nuovo, furișându-se în munți prin albia torrentelor, se refugie în mărăcinișuri, în grote, trăind cu lapte de capră și cu plăcinte de mălai. Gloantele au fluierat deseori pe la urechile ei. Ea însăși ar fi știut foarte bine să tragă. Nu se gândeau decât la ai ei și la Corsica, nu era supusă decât lui Dumnezeu. Dar când Paoli fugi și Ludovic XV oferi amnistia răsculaților, admise, printre cele dintâi ralierea la un învingător atât de puternic și se întoarse la Ajaccio pentru a-și naște fiul.

Cedând poate influenței ei, și a prietenului său Laurent Giubega, grefier-șef al parlamentului, urmând mai ales sfatul propriei sale ambiții, Charles Bonaparte s-a furișat în anturajul generalului francez Marboeuf, l-a ajutat în încreata și ingrata întreprindere a pacificării. E unul din aceiai, cum zic noi veniți, „care s-au dat cinstit pe mâna regelui“. Cuceritorii îi tratează cu favoare: Micul Napoleon, sare pe genunchii guvernatorului Beaumanoir și ai ordonatorului Pichon. Marboeuf și M-me de Bouchezpon, nevasta intendantului, vor fi nașul și nașa fratelui mai mic Ludovic. Grație lui Marboeuf, Charles Bonaparte este numit consilier al regelui și judecător supleant la Ajaccio. I se dă de condus „o pepinieră de duzi, secarea unor mlaștini și, în

sfârșit, în calitate de membru al Parlamentului Corsicii, face parte din delegația care se îmbarcă în 1776 pentru a se încrina lui Ludovic al XVI-lea și-i expune nevoile noilor provincii. Revine orbit de splendoarea Versailles-ului și mai predispus să susțină partidul Franței, a se pune chiar la capul lui, căci acum vede de unde pot veni onorurile și posturile. A plăcut francezilor prin dibăcia cu care se poartă, prin manierele lui politicoase, prin cunoașterea limbii lor, a moravurilor lor. Nu este el, ca și soția lui, de familie bună și veche? Bonaparții se numără printre primii din Corsica. Vin din Florența, de unde, exilați, au plecat la Sarzane, apoi la Ajaccio. În aceste secole obscure au trăit ca mici feudali. La Bocognano, la Bastelica, unde sunt plantațiile lor de măslini, au partizani numeroși și hotărâți. Alianțele lor de familie le asigură sprijin în toată insula. Conte de Marboeuf a făcut un nou partizan de valoare.

Aproape întotdeauna Charles Bonaparte călătorescă, în căutare de expediente, de intrigă, de plăceri sau de procese. Desigur intelligent, dar fără echilibru, imaginația lui îl târca în întreprinderi iluzorii. Cu toate acestea, solicitator tenace, trece peste refuzuri. Are geniul demersurilor și petițiilor. Bătrânul arhidiaccon Lucien o susține pe Letizia cu sfaturile lui și câteodată, cu toate că este zgârcit, cu punga lui. Pe patul lui de gutos ține socotelile familiei. Se contează pe moștenirea lui pentru a înzestră copiii.

Dușmani de-ai neamului Bonaparte, foarte curând, au acuzat-o pe Letizia de complezență față de D-I de Marboeuf. Napoleon, s-a spus, s-ar fi născut din această legătură. Calomnie absurdă. Letizia era însărcinată cu Napoleon înainte de a-l fi văzut pe general. Mai târziu, când îl cunoscu, nu-l trată decât ca pe un musafir respectat, ca pe un patron folositor și puternic. Biata Letizia, atât de puțin cochetă, atât de absorbță cu cîrpitul, cu spălatul, frumusețea ei rigidă nu putea seduce pe un bătrân senior într-adevăr galant, dar care obișnuit cu Curtea probabil că le găsea tare de la țară pe doamnele din Ajaccio. De altfel, și întreaga ei viață o dovedește, niciodată o femeie

nu a avut o părere mai mare despre îndatoririle ei. Își iubea, își respecta soțul, îi suporta frivolițările în tăcere; nu-l înșela niciodată.

Ea n-a putut să-i învețe decât dialectul pe fiili ei mai mari, Joseph și Napoleon, căci știa prost italienește și deloc franțuzește. Așa că-i trimise la o școală de fete. Napoleon nu prea învăță acolo. La cinci ani s-a amorezat de o mică colegă numită Giacomina. Deoarece ciorapii îi cad pe tocuri, ceilalți puști cântă în dosul lui:

*Napolione à mi-chaussette
Fait l'amour à Giacomina.*

Trece apoi la școala iezuiților, unde abatele Recooc îl învăță să citească. Napoleon își va aduce aminte de acesta până în ultima lui oră. Copiii sunt așezați față-n față, în două grupuri care au primit numele de romani și cartaginezi; deasupra fiecăruia flutură un steag. Joseph se găsește sub insigna Romei, Napoleon sub aceea a Cartaginei. Arată multă ciudă pentru aceasta, căci chiar dacă nu știe încă mare lucru, a auzit vag vorbindu-se despre înfrângerea punică, și după multe insistențe pe lângă abate, obține să treacă sub același steag ca și fratele său și care de data aceasta este steagul învingătorilor.

Deseori îl obligă pe Joseph, mai mare ca el cu un an și jumătate, dar liniștit și cuminte, să-i facă lecțiile, în timp ce el alerga peste câmpuri sau se ducea să mănânce ceva la doica lui, Camilla Ilari, care îl preferă propriului ei fiu. E viclean, nedrept, imperios. Bate, zgârie, îl mușcă pe Joseph și pe urmă se duce să se plângă maică-sii de el. Când plouă se joacă amândoi într-o odaie mare de sus. Joseph desenează marionete pe pereti și Napoleon, căruia tatăl său i-a cumpărat o tobă și o sabie de lemn, face soldați puși în frontul de luptă. Spre opt ani a apărut la el gustul calculului. Pe terasă i s-a aranjat o cabană de scânduri unde se retrage pentru a mărgăli cifre, la adăpost de Joseph și de Tânărul lor frate Lucien.

îi plac prăjiturile, dulcețurile. Bunicile lui, D-na Bonaparte și D-na Fesch, cele două minana, cum spune el, mătușa și nașa sa zia Certrude Paravicini, nașul lui, Laurent Giubega, îi dau deseori din aceste bunătăți. Ceea ce nu-l împiedică să mănânce pe stradă pâine soldătească, pe care o ia de la câte un militar, în schimbul feliei lui de pâine de grâu. Maică-sa îl ceartă. Răspunde „că deoarece trebuie să fie și el soldat trebuie să se obișnuiască să mănânce din această pâine“. A fi soldat e singurul lui gând; se uită cu invidie la ofițerii francezi pe care îi întâlnește pe străzile din Ajaccio, strânși în cochetele lor uniforme albastre și albe.

Își bate joc de minana Fesch, pe care totuși o iubește. Încovoiată tare, când merge, se dislocă, sprijinită într-un baston. Napoleon, în spatele ei, îi maimuțărăște deșălarea. Maică-sa îl vede, vrea să-l bată. Fuge. A doua zi Doamna Letizia îl respinge când vine s-o sărute. Se crede chit. Dar seara, când se urcă în odaia lui maică-sa îl urmărește și încrizând ușa, îi trage o bătaie mai severă decât s-a așteptat.

Într-o zi de sărbătoare morarul-fermierul lor din Bocognano a venit la Bonaparții cu niște cai tineri. Napoleon îi pândește plecarea, încalecă pe cel mai iute și călătorește până la fermă, urmat de departe de țaran care tremură să nu-și rupă gâtul înainte de a se întoarce acasă, copilul observă moara și calculează cantitatea de grâu pe care trebuie s-o macine într-o săptămână. Fermierul, reconducându-l la Ajaccio, îi spune signorei Letizia „că dacă Dumnezeu îi dă viață lungă domnișorului, desigur va deveni primul în lume“.

Aceste anecdotă aurite de razele tinereții sale, Madame Mère, puțin înainte de a muri, le povestea cititoarei ei, Rosa Mellini. Bătrânele ei mâini îi tremurau atunci și din ochii orbi cădea o lacrimă, la amintirea băiețășului greu de crescut pe care în taină îl preferase totdeauna...

Înapoiat din Franța, Charles Bonaparte a solicitat pentru Napoleon o bursă într-o școală militară. Pe Joseph

îl destina unui colegiu eclesiastic. Prin Marboeuf, aceste favoruri se obțin ușor. Pentru regele Franței nu există mijloc mai bun de a-și ralia elita corsicană. D-l de Bonaparte arată probele de noblețe cerute și, plecând din nou la Versailles, îi ia pe cei doi fii mai mari ai lui și pe Tânăruru-i cunnat Fesch, la 15 decembrie 1778. Prin Toscana și Piemont ajung la Aix unde Fesch intră la seminar, apoi la Autun unde cei doi băieți sunt dați la școală. Joseph va face acolo liceul clasic sub protecția Monseniorului de Marboeuf, fratele guvernatorului; Napoleon va petrece acolo câteva luni pentru a se iniția în limba franceză, înainte de a intra la școala din Brienne.

Cei doi frați, aruncați într-o viață atât de nouă, nu suferă prea mult. Napoleon nu se împrietenește cu noii lui camarazi; aceștia își bat joc de numele lui de botez pronunțat italienesc și-l numesc Paille au nez. Abatele Chardon, care îl învață franceza, a povestit într-o scrișoare, mult timp necunoscută, că arăta o fire gravă și gânditoare. „Într-o zi, scrie el, fiind în sala de studii cu alți interni care îl necăjeau cu luarea Corsicii, și care îi taxau drept lași pe locuitorii ei, le ascultă reflecțiile cu acel aer flegmatic care îi formează caracterul; dar când isprăviră, își întinse cu vioiciune, și chiar cu necaz micul braț de nouă ani și jumătate și răsunse că dacă ei n-ar fi fost decât patru în contra unuia n-ar fi luat niciodată Corsica, dar că veniseră zece contra unuia. Eram lângă Napoleon și i-am spus: „Cu toate acestea aveați un general bun, pe Paoli“. Îmi răsunse cu un aer amărât: „Da, domnule, și aş vrea să-i semăn“.

„Avea multe aptitudini, adăugă abatele, înțelegea, învăța ușor. Când îi explicam o lecție își fixa ochii pe mine, cu gura deschisă; dacă recapitulam ceea ce spusesem, nu mai asculta, și dacă îi făcea observații îmi răspundea cu un aer rece, s-ar putea chiar imperios: „Domnule, știu“.

Stă acolo trei luni și douăzeci de zile. Când, în martie 1773, Napoleon trebuie să-l părăsească pe Joseph pentru a se duce la Brienne, separația rupe inima copiilor.

Joseph plângе. Napoleon caută să rămână cu ochii uscați. Și cu toate acestea el este cel mai nenorocit.

Intră, neavând încă zece ani, în colegiul din Champagne, unde totul îi pare dușman, țara aspră, ploioasă, clădirile triste, disciplina severă, lecțiile grele, camarazii răi. Ca profesori, doisprezece călugări Minimi, oameni cumsecade, cu știință puțină, ajutați de câțiva laici, dintre care unul de care se va vorbi, Pichegru.

Scoala, după clase, numără de la o sută la o sută cincizeci de elevi. Aceștia poartă o uniformă de postav de o singură culoare. Mănâncă într-o sufragerie mare cu profesorii lor. Meniul e foarte decent. La dejun – supă, rasol, desert. La patru, pâine și fructe, seara – friptură, salată, desert. Ca băutură puțin vin amestecat cu multă apă. Fiecare elev doarme într-o odăiță separată, care se deschide pe un culoar interminabil. Acest compartiment de șase picioare pătrate (vreo doi metri pătrați) are un pat strâmt pe chingi și un lighean mic. Elevii sunt înciși cu zăvorul. Napoleon, despărțit de tot ce-i era drag, familia lui, insula lui, soarele, devine întunecat și arăagos. Camarazii își bat joc de talia lui mică, de sărăcia lui, manierele lui bizare. Displace. E prea straniu, prea străin. Francezilor nu le plac decât francezii. Instinctul lor îi îndepărtează de sentimente, de priviri necunoscute. Pentru a scăpa de haita lor, micul corsican se refugiază în amintirile lui, recurge la visuri. Scrie lui Joseph, părintilor lui. Dar fără a se plângе, fără a-și cere rechemarea. E prea mândru pentru aceasta. Încovoindu-și spatele Tânăr, își adună curajul, are răbdare, aşteaptă.

Printre atâtea lovitură, cele mai rele i se par insultele aduse pământului învins al căruia fiu se simte mai mult ca oricând. „Sper să-i redau odată libertatea, nu se teme el să spună. Soarta unui imperiu depinde deseori de un om.“ Cuvinte pompoase pentru un copil. Paoli rămâne eroul lui, modelul lui. Singura lui ambicioare este să-l imite, cu mai mult noroc. Corsica, pe care o iubește! Și această Franță, învingătoare și arogantă, care-l ține prizonier,

cum o urăște! „Voi face cât voi putea mai mult rău francezilor tăi!“, îi spune el cu furie Tânărului Bourrienne de care s-a apropiat fiind și el sărac și mai ales că și lui „îi plac matematicile“.

Se cufundă în învățătură. Singură munca îl va ridica peste râsete și blam, îl va pune în stare să-i ajute pe ai lui, să se ridice la rangul de șef pentru care de pe atunci se credea născut. E foarte slab la latină. A citi, a scrie într-o limbă moartă i se pare inutil. Pentru a cunoaște capodoperele trecutului trebuie să ajungă traducerile bune. La ce ar putea să-i folosească mai târziu latina? Un soldat, gândește el, n-are nevoie de ea. Preferă să învețe franceza și se pare că Minimii nu i-au contrariat înclinația.

Părintele Dupuy, profesor de gramatică și de literatură franceză, îi dă nu numai sfaturi dar și repetiții benevoile. La științe e excelent. Are gustul cercetării exacte și al problemei abstractive. Profesorul lui, Părintele Patrault, bun geometru, e mândru de el.

Primește lecții de desen de la D-I de Courtalon. Pentru a spune drept, desenează prost, îi va trebui timp pentru a face un desen net și un plan de fortificații. La scrimă e pasabil. Cât despre dans pare-se că nu merge prost, deoarece în 1781, la exercițiile publice ale scolii, face parte din cei șaptesprezece elevi care iau parte la o figură de cadril.

Pe o alei de tei pe unde se plimbă, și seara în odaia lui, se adâncește în geografie, în istorie, mai ales în istoria antică. Tacit, Suetonius, Titus-Livius, dar mai ales Plutarh. Plutarh!... Nimic nu-l consolează mai bine, nu-l întărește mai mult decât exemplul vieților orgolioase. Îi invidiază pe acești oameni încordăți, înlătați de dragostea patriei, și deveniți uriași până și în greșelile sau în tarele lor. Se îmbată de grandoarea antică, și atât de adânc că nu se va dezmetici niciodată. Cu spiritul trăiește în Sparta și în Roma. Ca și Grachii sau Brutușii visează să devină un erou republican.

Încetul cu încetul, probabil fără să vrea, s-a obișnuit cu școala. Directorul, părintele Berton, a avut fericita idee

să împartă între școlari un teren pe care fiecare își poate aranja o mică grădină. Elevului Bonaparte îi place această distracție. Din copilăria lui rustică a păstrat gustul plantelor și florilor. Îi obligă pe doi din camarazii lui să-i cedeze partea lor pentru a se întinde și cu multe îngrijiri își creează un strâmt domeniul, bine împrejmuit, cu un chioșc, un fel de odăiță de verdeață. Se retrage acolo foarte des, departe de zgomet și de joacă, citind, gândind... Se arată foarte zgârcit, nu prea admite înăuntru decât pe Bourienne, și nu prea des. Dacă cineva vine să-l deranjeze, din tachinerie, se repede furios, cu pumnii ridicați. „Aveam instinctul că voința mea trebuie să fie mai tare ca a celorlalți“, spuse el mai târziu Doamnei de Rémusat „și că ceea ce îmi place trebuie să-mi aparțină. Nu prea ne iubeam la școală, trebuie timp pentru ca cineva să se facă iubit...“ Cu toate acestea în timpul recreațiilor se joacă la bare, de-a hoțul, de-a vânătoarea, cu minge. E totodată plin de ardoare, neobosit și îndemnantic. La parte la demonstrațiile organizate contra regenților. Germenele revoltei coace în el... E pedepsit rar. Odată însă, condamnat să cineză în genunchi în fața ușii sufrageriei, ascultă. Dar aproape numai decât, umilința îl aruncă într-o criză nervoasă; e apucat de vărsături și convulsii. Directorul îl grațiază.

Prin caracterul lui, până la urmă, Napoleon și-a cucerit stima mai multor profesori de-ai lui, a învins ostilitatea elevilor. A legat câteva prietenii printre ei, de altfel fără să devină intime. Întâi Bourienne, apoi Gudin și Nansouty, pe care mai târziu îi va copleși cu binefaceri. Puține plăceri. Nu este primit la castelul de Brienne. În fiecare an numai, cu camarazii lui, se plimbă prin parcul lui. Pe atunci nu erau vacanțe. Dar de la 15 septembrie până la 1 noiembrie elevii nu mai au decât câte o clasă pe zi, se bucură de lungi recreații și se duc la plimbare, într-un șir încet, pe șosele, peste câmpii. Câteodată beau lapte și măncă pâine neagră la o țărancă bătrână, mama Margareta, care locuiește într-o colibă în mijlocul pădurii. Acestor

ieșiri Napoleon le preferă o după-amiază în odăiță lui sau în grădiniță lui.

Are premii. Ducele de Orléans și frumoasa lui prietenă, D-na de Montesson, îl încoronează. În iarna din 1783, foarte aspră și care aduce zăpada în curtea colegiului, propune camarazilor lui să sape tranșee și să ridice un mic fort pentru posesia căruia, în două tabere înversu-nate, se bat cu bulgări albi. Napoleon conduce asediul. Cincisprezece zile de mare bucurie, cu prețul unor na-suri zgâriate, unor urechi învinete, unor guturaiuri serioase. Dar de atunci nimici nu-și mai bate joc de „micul Bonaparte“.

Cu dispreț, s-a păzit de libertinajul atât de răspândit pe atunci în școlile militare. Nimfele din Brienne erau renumite, ca și *indecentii* din Tournon. Natura însăși, castă și virilă, îl ridică pe Napoleon contra acestor abateri. La el spiritul e mai tare decât simțurile.

De cinci ani nu și-a revăzut familia. Călătoria e prea lungă și costă prea mult. Dar în iulie 1784, D-l de Bonaparte vine în Franță pentru a-și conduce pe fiică-sa Mariana la Saint-Cyr unde i-a obținut admiterea. Profită de acest drum pentru a-l vizita pe Joseph la Autun și luând cu sine pe Lucien care de un an e și el acolo, ajunge la Brienne. Napoleon îi primește cu bucurie pe tatăl său în timpul celor câteva zile pe care le petrece cu el, discută despre viitorul alor săi. Aer de autoritate, cuvinte aspre, priviri care mustră: la cincisprezece ani discută ca un adult. Tatăl lui e bolnav, și chiar grav. Cu stomacul atins, foarte întunecat, vorbește cu inima deschisă fiului său în care vede viitorul protector al familiei. Joseph nu mai vrea să se facă preot, ci soldat. Napoleon e îngrijorat. Spirit literar, Joseph nu știe matematici. Ce fel de ofițer va fi? E moale, ușuratric. Ar fi mai bine să intre în avocatură. D-l de Bonaparte admiră această maturitate precoce. Plecând din Brienne se duse la Paris unde consultă un medic. Se va întoarce apoi în Corsica cu Joseph. Lucien „copil mare, vioi, vesel, zăpăcit“ și care, la nouă ani, știe foarte bine franțuzește,